

**Het verhaal van... Doetinchem
onderbouw**

Colofon

'Het Verhaal van...' is tot stand gekomen met ondersteuning van het Gebiedgericht Cultuurbeleid Achterhoek, een samenwerkingsverband van de gemeenten Aalten, Berkelland, Bronckhorst, Doetinchem, Montferland, Oost Gelre, Oude IJsselstreek, Winterswijk en provincie Gelderland. Gebiedsgericht Cultuurbeleid Achterhoek wordt uitgevoerd door Kunst en Cultuur Gelderland (KCG) met als doel cultureel beleid te versterken door bovenlokale projecten op het gebied van kunst, cultuur en cultureel erfgoed te initiëren en samenwerking in het culturele veld te bevorderen. Voor meer informatie kunt u terecht bij regiocoördinator Johan Godschalk, KCG, www.kcg.nl of 026 351 90 29.

Gebiedsgericht Cultuurbeleid

Achterhoek

Omslag

Bob Lindner

Redactie

Désirée Papare

EDU-ART
Zeelandsingel 40
6845 BH Arnhem
Postbus 30100
6803 AC Arnhem
telefoon 026 400 19 00
fax 026 400 19 99
e-mail info@edu-art.eu
website www.edu-art.eu

© 2008 EDU-ART

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoud

Inleiding		3	
Inhoud		5	
De onderbouw		9	
Les 1: een koffer van een conducteur met spullen		11	
Les 2: een afbeelding van een conducteur		13	
Les 3: voorwerp 1: kniptang en fluitje van een conducteur		15	
Les 4: voorwerp 2: seinbord: rood en groen signaal		21	
Les 5: voorwerp 3: stationsklok		25	
Les 6: voorwerpen van de leerlingen		29	
Les 7: kunstzinnige les: dans		31	
Les 8: presentatie en afsluiting		33	
bijlagen			
	1	Projectvarianten	35
	2	Kerdoelen	37
	3	De tien tijdvakken van de Rooy	39
	4	Leerstijlen van Kolb	41
	5	Achtergrondinformatie over het thema en de hoofdpersonen	43
extra		finaleliedje	45

Inleiding

Aanleiding

Het project 'Het verhaal van...' is een cultuureducatief erfgoed project voor basisscholen in de Achterhoek. Het project is tot stand gekomen in het kader van Gebiedsgericht Cultuurbeleid Achterhoek.

'Het verhaal van...' geeft leerlingen inzicht in een aspect van de lokale geschiedenis. Het is een project dat vraag en aanbod samenbrengt: scholen hebben behoefte aan projecten waarmee leerlingen leren over de lokale geschiedenis. De lokale erfgoedinstellingen zoals musea zoeken naar mogelijkheden om het onderwijs te bereiken.

Voor 'Het verhaal van...' is een regionaal projectstramien ontwikkeld. Dit stramien wordt per gemeente aangevuld met componenten die ingaan op de lokale geschiedenis. Eind 2008 zullen er in totaal 16 lokale varianten van 'Het verhaal van...' ontwikkeld zijn. Een overzicht van de 16 projecten vindt u in bijlage 1.

Betrokkenen

Instellingen die meewerken aan de totstandkoming van dit project zijn:

- Bibliotheken Achterhoek
- Boogie Woogie
- EDU-ART
- Gelders Archief
- Gelders Erfgoed
- Kunst en Cultuur Gelderland
- Regionaal archief Achterhoek
- Staring Instituut.

In bijlage 1 vindt u een overzicht van de erfgoedinstellingen die betrokken zijn bij de ontwikkeling van dit project.

Inhoud

Doelgroep

Het project richt zich op basisschoolleerlingen van groep 1 tot en met 8 in de acht gemeenten van de Achterhoek.

Afgeleide doelgroepen zijn: leerkrachten, ouders/familie, musea, archieven, bibliotheken en monumenten.

Het project is gesplitst in drie niveaus:

- Onderbouw (groep 1 tot en met 4)
- Middenbouw (groep 5 en 6)
- Bovenbouw (groep 7 en 8)

Groep 4 is ingedeeld bij de onderbouw. Scholen kunnen er echter voor kiezen groep 4 het programma van de middenbouw te laten volgen.

Doelstellingen

Doelstellingen van het project zijn:

- De leerlingen worden zich bewust van de geschiedenis van hun eigen woonplaats.
- Burgerschap:
  - * De leerlingen voelen zich positief betrokken bij hun woonplaats.
  - * De leerlingen zijn zich bewust van de doorgaande lijn verleden, heden, toekomst.

Uitgangspunten

Duur

Het uitvoeren van het project zal drie tot vijf dagen in beslag nemen. Verschillende onderdelen van het project zijn facultatief in te vullen.

Kerdoelen, tijdvakken en canonvensters

Binnen 'Het verhaal van ...' wordt er aan verschillende kerndoelen gewerkt. Een toelichting bij deze kerndoelen is te vinden in bijlage 2. De belangrijkste kerndoelen die in 'Het verhaal van ...' aan de orde komen zijn:

Oriëntatie op jezelf en de wereld, domein Tijd:

- Kerndoel 51: De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.
- Kerndoel 52: De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de tijdvakken. Iedere variant van 'Het verhaal van ...' zal aansluiten bij één van de tijdvakken.
- Kunstzinnige oriëntatie:
- Kerndoel 56: De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van het cultureel erfgoed.

Voor geschiedenismethodes zijn, zowel voor het basis- als voortgezet onderwijs, de 'tien tijdvakken van de commissie de Rooy' belangrijk. Het project 'Het verhaal van ...' geeft een lokale invulling aan de tien tijdvakken. Iedere lokale variant sluit aan op één van de tijdvakken.

Deze variant sluit aan op het tijdvak 'De tijd van Burgers en stoommachines'. Voor een toelichting bij deze tijdvakken, zie bijlage 3.

De culturele canon is het geheel van belangrijke personen, teksten, kunstwerken, voorwerpen, verschijnselen en processen die samen laten zien hoe Nederland zich ontwikkeld heeft tot het land waarin we nu leven. Per september 2009 wordt de canon in de kerndoelen van basisonderwijs en 'nieuwe onderbouw' voortgezet onderwijs opgenomen.

Deze variant van 'Het verhaal van ...' geeft een lokale invulling aan de canonvensters:

- De eerste spoorlijn

Voor meer informatie en een overzicht van de canonvensters, zie www.entoen.nu.

Thema

Om het regionale stramien in te vullen wordt per plaats een thema bepaald. Dit thema is kenmerkend voor de historie van de plaats. De thema's zijn in overleg met een plaatselijk museum en/of historische vereniging vastgesteld.

Een overzicht van de thema's per plaats is te vinden in bijlage 1.

Hoofdpersoon

Bij ieder thema wordt een hoofdpersoon gekozen. Dit om het thema te personifiëren zodat leerlingen zich makkelijker in het thema en de tijd kunnen verplaatsen.

Voorwerpen en documenten

In de leskisten zitten voorwerpen van de hoofdpersoon en voorwerpen die met het thema van het project te maken hebben. Daarnaast bevatten de leskisten historische bronnen over de hoofdpersoon, het thema en de plaats.

De voorwerpen en documenten vormen een hulpmiddel bij het schetsen van het beeld van de tijdvak horend bij het project.

Kunstzinnige les

Een kunstzinnige les maakt onderdeel uit van de verwerking. Deze verwerkingsles wordt ontwikkeld in samenwerking met Boogie Woogie en richt zich op leerlingen van de midden- en bovenbouw.

Leerstijlen van Kolb

Bij het ontwikkelen van dit project is rekening gehouden met de vier leerstijlen van Kolb. Deze vier leerstijlen zijn:

- Dromer
- Denker
- Beslisser
- Doener

Voor meer informatie over de leerstijlen van Kolb, zie bijlage 4.

Middenbouw en bovenbouw

Het project 'Het verhaal van mijn dorp' wordt zoals gezegd opgedeeld in drie niveau's: onder-, midden- en bovenbouw. Om een beeld te krijgen van het totale project worden de programma's voor de midden- en bovenbouw hieronder kort toegelicht.

TIP: Diverse historische bronnen maken onderdeel uit van het midden- en bovenbouw project. Misschien ziet u een mogelijkheid deze bronnen te gebruiken voor een les in de onderbouw.

Qua opbouw lijkt het programma voor de middenbouw sterk op dat voor de bovenbouw. Beide programma's bestaan uit een inleiding, kern, verwerking en afsluiting. De inleiding staat in het teken van kennismaken met Cor Ooijevaar en het thema openbaar vervoer. De kern van het project speelt zich buiten de school af. De leerlingen van de bovenbouw brengen een bezoek aan het Openbaar Vervoer Museum in Doetinchem. Terug op school gaan de leerlingen aan de slag met de verwerking. Deze bestaat uit vier lessen: het verhaal van het openbaar vervoer in Gelderland, het verhaal van de reis door Nederland en het verhaal van het voertuig van de toekomst en een kunstzinnige les. Het project wordt afgesloten met een presentatie.

In schema komt het project voor de middenbouw er als volgt uit te zien:

- Les 1 Inleiding van het project
- Les 2 Het verhaal van de verzameling
- Les 3 Het verhaal van de verzameling van Cor Ooijevaar
- Les 4 Museumbezoek
- Les 5 Het verhaal van de reis door Doetinchem
- Les 6 Kunstzinnige les
- Les 7 Presentatie

In schema komt het project voor de bovenbouw er als volgt uit te zien:

- Les 1 Inleiding van het project
- Les 2 Museumbezoek
- Les 3 Het verhaal van het openbaar vervoer in Gelderland
- Les 4 Het verhaal van de reis door Nederland
- Les 5 Het verhaal van het voertuig van de toekomst
- Les 6 Kunstzinnige les
- Les 7 Presentatie

De onderbouw

Inhoud van de leskist

Het museum zorgt voor één leskist met inhoud. In de kist vindt u een inhoudslijst. Controleer deze voor u met het project begint. Zorg ervoor dat, wanneer het project is afgerond, alle voorwerpen zich weer in de kist bevinden.

U kunt de inhoud van de leskist indien gewenst zelf aanvullen. Bekijk de lessen van te voren om te zien voor welke voorwerpen u zelf nog kunt zorgen.

In de leskist vindt u in ieder geval de volgende voorwerpen:

- Attributen van een conducteur: kniptang en fluitje.
- Seinbord.
- Stationsklok.

De inhoud van de lessen

In schema ziet het programma voor de onderbouw er als volgt uit:

- Les 1 Een koffer van een conducteur met spullen
- Les 2 Een afbeelding van een conducteur
- Les 3 Voorwerpen 1: Kniptang en fluitje van een conducteur
- Les 4 Voorwerp 2: Seinbord: rood en groen signaal
- Les 5 Voorwerp 3: Stationsklok
- Les 6 Voorwerpen van de leerlingen
- Les 7 Kunstzinnige les
- Les 8 Presentatie en afsluiting

Per les worden de benodigdheden genoemd. Zorg dat alle benodigdheden voor aanvang van iedere les aanwezig zijn. Behalve de inhoud van de leskist zijn er bij sommige activiteiten extra benodigdheden nodig.

Tip: De leerlingen van de onderbouw gaan gedurende dit project niet naar buiten. Indien u een excursie wilt maken met de leerlingen, kunt u deze zelf organiseren.
Mogelijkheden voor een excursie zijn:
-Openbaar Vervoer Museum, Doetinchem.
-Bezoek brengen aan het station in de buurt om treinen te spotten en het station te bekijken.
Als u een oude foto van het station heeft kunt u het station van vroeger vergelijken met nu.

Tip: Misschien kent u wel iemand die vroeger bij de spoorwegen heeft gewerkt. U kunt iemand in de klas uitnodigen om iets te vertellen over hoe het werk van Cor vroeger was en hoe dat tegenwoordig is.

Tip: In de klas kan een themahoek worden ingericht. In de hoek bevinden zich allerlei voorwerpen die met het thema te maken hebben. Een aantal ideeën voor verschillende hoeken zijn:
-Loket inrichten waar je kaartjes kunt kopen, foldertjes kunt krijgen, treintijden kunt zien etc.
-Stationsrestaurant inrichten waar je verschillende snacks en dranken kunt kopen.
-Verkleedhoek inrichten met kleding van verschillende soorten medewerkers uit het openbaar vervoer. De leerlingen kunnen de rol van de medewerker naspelen.
-Trein of bus maken van stoelen. De leerlingen kunnen chauffeur en/of passagier spelen. U kunt de leerlingen verschillende opdrachten meegeven, bijvoorbeeld: een lastige passagier spelen, een zwartrijder spelen, een chagerijnige conducteur of buschauffeur spelen etc.

Les 1 Een koffer van een conducteur met spullen

Doel

- Leerlingen worden geënthousiasmeerd.
- De introductie van de leskoffer roept vragen op.

Benodigheden

- De koffer van een conducteur
- De foto van een conducteur uit de jaren '30
- Een foto van een gezin uit de jaren '30
- De voorwerpen uit het museum (voorwerpen 1, 2 en 3)
  - * Voorwerpen 1: attributen van een conducteur: kniptang, fluitje, gekleurde treinkaartjes.
  - * Voorwerp 2: seinborden.
  - * Voorwerp 3: stationklok

Vorbereiding

Stop de voorwerpen uit het museum en de foto van de hoofdpersoon in de koffer. U kunt eventueel andere foto's uit de koffer en/of voorwerpen die u in het kader van dit project verzameld heeft in de koffer stoppen.

Duur

15 tot 20 minuten

Werkwijze

Deze les kan op twee manieren worden uitgevoerd: met alle leerlingen van de onderbouw tezamen of met iedere klas afzonderlijk.

De koffer staat voor de groep. Vertel dat er een koffer naar school is gebracht. We weten niet van wie de koffer is. We weten niet wat erin zit. Vraag één leerlingen naar voren te komen om de koffer te openen. Wat zit erin?

De voorwerpen worden één voor één uit de koffer gehaald. Wat is het? Van wie zijn deze spullen?

Wat zullen we met de koffer doen? Stel voor dat we de spullen goed gaan bekijken.

In de klas wordt vervolgens les 2 uitgevoerd.

Les 2 Een afbeelding van een conducteur

Doel

- De leerlingen maken kennis met een conducteur.

Afhankelijk van de activiteiten:

- De leerlingen tekenen hun eigen gezin. De vader, moeder, broers en zussen krijgen een plek in de tekening.
- De leerlingen maken een stamboom van hun familie. In de stamboom worden vader, moeder, broers, zussen, opa's en oma's opgenomen.
- De leerlingen tekenen hun eigen huis en geven daarbij weer wie er in het huis wonen.

Benodigheden uit de leskist

- Activiteit 1 Foto's van een conducteur uit de jaren '30 van de twintigste eeuw.
Kleding van de conducteur: een pet, een jasje.
Attributen van een conducteur: een seinbord met groen aan de voorkant en rood aan de achterkant, een kaartjes - kniptang, kaartjes van karton, een fluitje.
Een linnen tas van Syntus, twee stropdassen van GSM.
- Activiteit 2 Foto's van een familie uit de jaren '30 van de 20 e eeuw.
- Activiteit 3 Stamboom van een familie uit de jaren '30.
- Activiteit 4 Foto van een station.

Overige benodigheden

- Activiteit 1 Foto toestel.
- Activiteit 2 Familiefoto's uit de jaren '30 en nu.
- Activiteit 3 Een stamboom van iemand uit de jaren '30.
- Activiteit 4 Foto's van gebouwen: station, winkels, fabrieken.
Foto's van woningen; flat, rijtjeshuis, villa, etc.

Voorbereiding

In bijlage 5 vindt u informatie over de hoofdpersoon en het thema. Lees deze informatie voorafgaand aan les 2 goed door.

Duur

- Kringgesprek maximaal 20 minuten
Activiteit 1 t/m 4 15 – 30 minuten

Kringgesprek

Laat de leerlingen de foto van een conducteur zien. Praat over wat de leerlingen zien: Is het een man/ jongen of een vrouw/ meisje? Is hij/zij ouder of jonger dan jullie? Is het een oude of een nieuwe foto? Welke kleuren zie je? Hoe staat hij/zij op de foto? Kan je dat nadoen? Laat de leerlingen op verschillende manieren poseren.

Vertel de leerlingen wie de persoon op de foto is. Kennen de leerlingen een conducteur? Vertel kort iets over een conducteur.

De conducteur woonde vroeger in Doetinchem. Bespreek het begrip vroeger. Wat is vroeger? Welke dag is het vandaag? Welke dag was het gisteren? En eergisteren? De dagen die geweest zijn noemen we vroeger.

Activiteit 1 Poseren voor de fotograaf

Klassikaal

Laat de leerlingen de afbeeldingen van een conducteur uit de jaren '30 van de twintigste eeuw zien en van een gezin uit de jaren '30. Hoe zien de mensen eruit? Wat voor kleren hebben zij aan? Hoe staan of zitten ze? Kun je dat nadoen? Wat zie je nog meer op de afbeelding?

Laat de leerlingen (eventueel individueel of in kleine groepen) poseren zoals de mensen op de foto's/afbeeldingen of laat ze een stationscène uit die tijd bedenken. Op iedere foto staat een conducteur. Maak van deze tableaux vivants foto's.

Tip: Laat de 'ouderwetse' foto's van de leerlingen zwart-wit afdrukken. Of gebruik een zwart-wit fotorolletje.

Tip: Als tegenhanger voor de foto's waarop de leerlingen op ouderwetse wijze poseren, kunt u moderne (gekleurde) foto's van de leerlingen maken.

Activiteit 2 Mijn familie

Klassikaal

Laat de leerlingen de foto van een gezin uit de jaren '30 van de vorige eeuw zien. Wie zie je allemaal op de foto? Hoe zien de mensen op de foto eruit: deftig, arm, gelukkig, niet zo gelukkig, enzovoorts.

Vraag de leerlingen hoe hun eigen gezin eruit ziet. Uit welke personen bestaat het gezin?

Vervolgens maken de leerlingen een tekening van hun eigen gezin: vader, moeder, broers en zussen.

TIP: Neem foto's mee van uw eigen familie of gezin. Laat de leerlingen familiefoto's zien uit uw eigen kleutertijd. Misschien heeft u oude zwart-wit foto's van uw familie.

Activiteit 3 Een stamboom

Deze activiteit is vooral geschikt voor leerlingen van groep 3 en 4.

Klassikaal, het maken van de stamboom individueel

Laat de leerlingen de stamboom van een bekende conducteur uit de jaren '30 zien. Wie zie je allemaal in de stamboom? Waarom staat de conducteur onderaan? Wie zijn de mensen erboven?

De leerlingen maken, met behulp van werkblad 1, een stamboom van zichzelf. Behalve de leerling zelf krijgen broers, zussen, vader, moeder, opa's en oma's een plek. Ze maken een tekening van de verschillende personen in de stamboom en schrijven de juiste namen erbij.

Activiteit 4 Mijn huis

Laat de leerlingen een foto van een conducteur bij een station zien. Hoe ziet het gebouw eruit? Is het groot of klein? Is het oud of is het nieuw? Waar zien ze dat aan?

Welke soorten gebouwen/ huizen kennen de leerlingen? Woonhuizen, winkels, fabrieken of een flat, rijtjeshuis, woonboot, vrijstaand huis, enzovoorts.

Hoe ziet jouw huis eruit? Vraag de leerlingen hun eigen huis te beschrijven.

De leerlingen maken een tekening van hun eigen huis. Ze tekenen de bewoners bij het huis.

Les 3 Voorwerp 1: kniptang en fluitje van een conducteur

Doel

De leerlingen doen alsof en leven zich zo in een plaatselijk figuur in.
Ze maken kennis met de attributen en activiteiten van een conducteur uit de jaren '30 van de vorige eeuw.

Benodigheden uit de leskist

Voorwerpen 1 Kniptang en fluitje van een conducteur.

Overige benodigheden

De kleding van de conducteur: het jasje en de pet
Gekleurde treinkaartjes, grote 5-rittenkaarten.
Muziekmethode 'Ding-dong'.
Liedjesboeken voor de onderbouw
Een leuk verhaal over reizen met de trein
Rails, treinen, lego, andere constructiematerialen

Vorbereiding

De attributen in de koffer doen.
De liedjes van tevoren oefenen
Een verteltafel maken naar aanleiding van een verhaal over een trein.
Een treinspeelhoek maken met een station, spoorbomen, rails, treinen en een stationsklok

Duur

Kringgesprek: maximaal 20 minuten
Activiteiten 1 t/m 4 15 – 30 minuten

Kringgesprek

Bespreek de voorwerpen met de leerlingen.
Vertel de leerlingen per attribuut:

- wat het is.
- dat het voorwerp van de hoofdpersoon is.
- hoe het heet.
- wat je ermee kunt doen (vertellen en voordoen).

Kinderen laten verwoorden wat ze zien: Mogelijke vragen:

- Welke kleur heeft het voorwerp?
- Waar is het voorwerp van gemaakt: ijzer, hout, steen, stof, papier, et cetera.
- Welke vorm heeft het voorwerp: rond, vierkant, driehoekig, et cetera.

Kinderen laten verwoorden wat ze horen, voelen, ruiken et cetera:

- Hoe voelt het voorwerp: hard of zacht, glad of ruw, koud of warm, et cetera.
- Maakt het voorwerp geluid of is het stil?
- Welke geluid kun je met het voorwerp maken?
- Waar ruikt het voorwerp naar? Ruikt het lekker of vies?

Overige kenmerken van het voorwerp:

- Is het voorwerp oud of nieuw? Waar kun je dat aan zien?
- Is het voorwerp groot of klein (of groter of kleiner dan...)?
- Hoeveel (kenmerk zoals kanten, mesjes, versieringen) heeft het voorwerp?
- Vind je het voorwerp mooi of lelijk?
- Zou je het voorwerp willen hebben?
- Wat zou je ermee doen als het voorwerp van jou was?

Activiteit 1 in een kleine groep

Doel: Creatieve representatie: doen alsof
Muziek: Zingen

Treintje spelen en op reis gaan. Steeds een ander kind is conducteur.

De conducteur trekt het jasje aan en zet de pet op. Hij mag kiezen uit een attribuut: de seinstok, de kaartjes - kniptang of het fluitje. De kinderen zitten in een kring. 'De conducteur' mag in de kring rondlopen.

De kinderen zingen liedjes over een conducteur (Uit: 'Ding dong' en 'Liedjes met een hoepeltje erom' of andere liedjesboeken voor de onderbouw):

Conducteurtje, conducteurtje

*Conducteurtje, conducteurtje,
Waar ga je naar toe?*

De conducteur antwoordt:

Ik ga kaartjes knippen, kaartjes knippen..

Ik ga kaartjes knippen en dan ben ik moe

Of:

Ik ga seinen, ik ga seinen

Ik ga seinen en dan naar huis toe

Of:

Ik ga fluiten, ik ga fluiten

Ik ga fluiten en zo is het goê.

Conducteurtje

Conducteurtje, knip mijn kaartje.

'k Neem mijn hondje mee.

Tjoeke, tjoeke, tjoek.

Stap maar in met zijn twee.

Doe de deur dicht,

Kijk uit 't raampje, want de chef staat klaar

Met zijn hand in de hoogte

FFFTT. Rijden maar!

Activiteit 2

Doel: Creatieve representatie: Doen alsof
Muziek: Zingen
Taal: Ontluikende geletterdheid: Rijm; Auditieve discriminatie
Taal: Woordenschat: woorden die nieuw voor de leerlingen zijn: conducteur, machinist, stationschef.
Ruimte: Begrippen laten ervaren: Vooraan, achteraan, erachter, ernaast, de voorste, de achterste, de middelste,
Beweging: estafette van de locomotief

Treintje of trammetje spelen in de klas. Stoeltjes achter elkaar.

Terwijl ze in de trein stappen luistert u of de kinderen de ruimte- begrippen gebruiken. Herhaal ze voor de kinderen. Verwoord wat de kinderen doen:

De machinist zit vooraan; de stoker zit erachter; de conducteur loopt ernaast; de stationschef zit achteraan; etc. De machinist is de voorste; de stationchef is de achterste.

In het speellokaal treintje spelen. Estafette. Eén kind zit op een doek of een stuk vloerbedekking; een ander kind duwt dit kind. Welke groep is het eerste klaar?

Tijdens het rijden in de trein gebruikt u de nieuwe woorden en u luistert of de kinderen deze woorden gebruiken. U kunt met de kinderen het volgende liedje zingen en andere liedjes over de trein of de tram:

Tjoeke tjoeke tjoek, zo doet de trein (Uit: Ding dong):

*Tjoeke tjoeke tjoek, zo doet de trein
Tjoeke tjoeke tjoek, wat gaat dat fijn.*

*Tuut tuut tuut, daar gaat de fluit.
Langzaam gaat de trein vooruit*

*Tuut tuut tuut, wie gaat er mee?
Wij gaan nu rijden, hoezee hoezee!*

Stop the train (canon)

*To stop the train in
cases of emergency
Pull on the chain here
pull on the chain here
penalty for i-improper
use 5 pounds*

De tram

*Bem, bem. Met de tram
Om de hoek. Daar heb je hem
Één, twee, Op de tree
Alle mensen, moeten mee
Gauw, gauw, och juffrouw
Help eens even, die mevrouw
Hèi, hèi, Wacht op mij!
Een meneer, wil er nog bij.
Nee, meneer, 't gaat niet meer
Teer, teer, wij rijden weer.*

Verder:

Liedjes zingen over de stoker en de machinist (eerste twee coupletten):

De stoker en de machinist

*De stoker en de machinist,
die hebben de trein, die hebben de trein,
De stoker en de machinist,
die hebben de trein gemist.*

*Ze dronken samen op de stoep
Een kommetje hé, een kommetje hé,
Ze dronken samen op de stoep
Een kommetje hete soep.*

Activiteit 3 bij het spelwerken in de bouw- of treinhoek en bij de vertelafel groep 1 t/m 3

Doel: Creatieve representatie: bouwen, doen alsof.

Taal: Woordenschat uitbreiden; nieuwe woorden die met de trein te maken hebben.

U leest een verhaal voor over het reizen met de trein. In dit verhaal komen de woorden conducteur, machinist, stationchef en locomotief weer naar voren. Dit verhaal heeft een open einde dat de kinderen zelf af kunnen maken. Over dit verhaal maakt u een vertelafel, waar de kinderen tijdens het spelwerken zelfstandig met de figuren en de attributen uit het verhaal kunnen spelen. U gebruikt bij dit verhaal de woorden conducteur, machinist, stationchef, kaartjes - kniptang, etc. weer en u voegt enkele nieuwe woorden toe.

Activiteit 4

Doel: Tijd: Ervaren van en vooruitlopen op verandering en volgorde van gebeurtenissen.

De leerlingen vertellen (groep 1-2) of schrijven (groep 3-4) een verhaaltje over een (school) reisje met de trein dat helemaal mis liep in de goede volgorde..

Activiteit 5

Doel: Creatieve representatie: doen alsof.

Muziek: zingen

De kinderen gaan met de rails en de treinen spelen in de hoeken en bouwen een verkeerscircuit voor verschillende treinen.

Liedje:

Een treintje ging uit rijden

*Een treintje ging uit rijden
Van Amsterdam naar Rotterdam.
En achter alle raampjes
Daar zaten zo veel kinderen
En die deden zo en die deden zo,
Zi za zo.*

Activiteit 6 in een kleine groep 1 t/m 4

Doel: Creatieve representatie: tekenen

Taal: ontluikende geletterdheid.

U leest het onderstaande gedicht van A.M.G. Schmidt voor over de trein die stil bleef staan. Dit gedicht leest u een aantal keren voor tot de kinderen het uit hun hoofd kennen. De kinderen kunnen over dit gedicht een tekening maken.

Versje (Uit: 'Ziezo' van A.M.G. Schmidt)
De trein bleef staan

*De trein staat klaar, de trein staat klaar,
De boemeltrein naar Zwolle.
De mensen lopen door elkaar
Ze hollen, hollen, hollen.
Tot ziens, tot ziens, dan gaan we maar,
We zitten voor het ruitje.
De conducteur roept: 'Achter klaar!'
De chef blaast op zijn fluitje.
Is iedereen erin? We gaan!
Maar nee, de trein blijft stokstijf staan.*

*Wat is er mis? Wat is er loos?
Het is al tien voor vieren!
De conducteur wordt vreselijk boos
En slaat met de portieren
De chef komt met een bleek gezicht
En kijkt zo bang, verbazend!
Weet hij misschien waaraan het ligt?
De machinist is razend.
Hoe komt het nou dat we niet gaan?
En dat de trein maar stil blijft staan?*

*De machinist roept: 'Asjeblijft!'
Hij is toch zo geschrokken.
Jawel, de grote locomotief
Ligt helemaal in brokken.
Kijk, hier een stuk en daar een stuk,
Zo'n gloednieuwe machine...
Hoe kan dat nou? Een ongeluk?
Het is om bij te grienen.
Hoe zou dat toch gekomen zijn?
Maar kijk, wie zit daar? Dat is Hein.*

*Hij kijkt heel zoet en braaf en lief
Maar toch wel wat beteuterd,
Hij heeft de hele locomotief
Al uit mekaar gepeuterd.
De machine zegt kwaad: 'Welja,
Dat heb jij goed bekeken!
Ga liever bij je eigen pa
De boel aan stukken breken
Dat kan ik niet, zegt Heintje vlot,
Want thuis is alles al kapot.*

*Dan plakt de chef van het station
Een heel groot bord op het perron:*

*Naar Zwolle gaat vandaag geen trein
Wij willen wel, maar 't ligt aan Hein.
Hoogachtend, chef.*

Les 4 Voorwerp 2: Seinbord: rood en groen signaal

Doel

Taal: De betekenis van verkeerstekens leren kennen.

Benodigheden uit de leskist

Voorwerp 2: Seinbord.

Overige benodigheden

Allerlei verkeerstekens.

Vorbereiding

Voorbeelden van verkeersborden verzamelen of maken.
Verkeersborden maken waarop de kinderen kunnen tekenen.
Stoplichten met rood, oranje en groen.

Duur

Kringgesprek: maximaal 20 minuten
Activiteiten 1 t/m 4: 15 tot 30 minuten

Kringgesprek

Bespreek het seinbord met de leerlingen.

Vertel de leerlingen:

- wat het is.
- dat het voorwerp van de hoofdpersoon is.
- hoe het heet.
- wat je met het voorwerp kunt doen (vertellen en voordoen).

Kinderen laten verwoorden wat ze zien: Mogelijke vragen:

- Welke kleuren heeft het voorwerp?
- Waar is het voorwerp van gemaakt: hout, steen, stof, papier, et cetera.
- Welke vorm heeft het voorwerp: rond, vierkant, driehoekig, et cetera.

Kinderen laten verwoorden wat ze horen, voelen, ruiken et cetera:

- Hoe voelt het voorwerp: hard of zacht, glad of ruw, koud of warm, et cetera.
- Maakt het voorwerp geluid of is het stil?
- Waar ruikt het voorwerp naar? Ruikt het lekker of vies?

Overige kenmerken van het voorwerp:

- Is het voorwerp oud of nieuw? Waar kan je dat aan zien?
- Is het voorwerp groot of klein (of groter of kleiner dan...)?
- Hoeveel (kenmerk zoals cirkels, stelen, fluitjes) heeft het voorwerp?
- Vind je het voorwerp mooi of lelijk?
- Zou je het voorwerp willen hebben?
- Wat zou je ermee doen als het voorwerp van jou was?

Activiteit 1

Doel: De betekenis van rood en groen in het verkeer leren kennen.

Afbeeldingen van de mannetjes van de stoplichten:

De mannetjes die stilstaan kleur je rood.

De mannetjes die lopen kleur je groen.

Het is rood: blijf staan!

Het is groen: je mag gaan!

Liedjes:

Rood of groen

Rood zijn de kersen

Rood zijn je wangen,

Rood is het lichtje in de straat.

Zie je de treinen netjes wachten?

Zie je dat hij niet verder gaat?

Zo is het goed. Zo is het goed.

Rood wil zeggen dat je wachten moet.

Groen zijn de bomen,

Groen zijn de kikkers,

Groen is het lichtje in de straat,

Nu gaat het treintje wel weer rijden,

Zie je dat hij weer verder gaat?

Zo is het goed. Zo is het goed.

Groen wil zeggen dat je verder moet.

Oranje is de koning,

Oranje is de mandarijn

Oranje is het lichtje in de straat.

Zie de auto's netjes stoppen?

Zie je dat iedereen remmen gaat.

Zo is het goed. Zo is het goed.

Oranje wil zeggen dat je remmen moet.

Activiteit 2 in een kleine groep in het atelier

Doel: Tekens leren kennen. Zelf verkeersborden maken.

U houdt een gesprek met de leerlingen over verbodsborden.

Waar kun je aan zien dat iets niet mag? Aan het ronde witte bord met een rode rand.

Hoe kun je zien wat er niet mag? Er staat iets afgebeeld: bijvoorbeeld een zakje patat, een kinderwagen, een fiets, etc.

U hebt cirkels gemaakt met een rode rand. De leerlingen tekenen in deze verbodsborden iets dat niet mag. Ze verzinnen zelf een onderwerp. U helpt ze bij het kiezen van een onderwerp. Ze kunnen bijvoorbeeld tekenen dat er niet gerookt, niet gesnoept, niet geschreeuwd, niet gedanst, niet ... mag worden, etc.

Dit zelfde kunt u doen met waarschuwborden of gevaarborden.

U kunt ook andere verkeersborden met de leerlingen maken.

Activiteit 3 in een kleine groep in het atelier

Doel: Taal: De betekenis van tekens leren kennen.

Creatieve representatie: tekenen.

Bestaande pictogrammen van de spoorwegen bekijken en zelf pictogrammen voor in de school verzinnen.

Activiteit 4 in de grote groep
Doel: Muziek maken. Liedjes zingen:

Pinda liep langs spoorwegbaan

*Pinda liep langs spoorwegbaan
Daar kwam juist een treintje aan.
Pinda keek niet uit, helaas.
Tuut tuut tuut, pindakaas.*

*Besje liep langs spoorwegbaan
Daar kwam juist een treintje aan.
Besje kreeg een reuzeklap.
Tuut tuut tuut, bessensap*

*Ansje liep langs spoorwegbaan
Daar kwam juist een treintje aan.
Ansje kreeg een klap, niet mis.
Tuut tuut tuut, ansjovis.*

*Felix liep langs spoorwegbaan
Daar kwam juist een treintje aan.
Felix schrok zich hallef dood.
Tuut tuut tuut, kattebrood*

*Appel liep langs spoorwegbaan
Daar kwam juist een treintje aan.
Appel zag niet wat-ie moes.
Tuut tuut tuut, appelmoes.*

*Nootje liep langs spoorwegbaan
Daar kwam juist een treintje aan.
Nootje zag de trein te laat.
Tuut tuut tuut, nootmuskaat.*

*Erwtje liep langs spoorwegbaan
Daar kwam juist een treintje aan.
Erwtje kon niet op de stoep.
Tuut tuut tuut, erwtensoep.*

*Eitje liep langs spoorwegbaan.
Daar kwam juist een treintje aan.
Eitje had niet opgelet.
Tuut tuut tuut, omelet.*

Les 5 Voorwerp 3: Stationsklok

Doel

Tijd: Op een teken een handeling beginnen en beëindigen.

Tijd: Ervaren en vergelijken van tijdintervallen: Klokkijken; op tijd vertrekken; op tijd aan komen; te laat komen.

Tijd: Ervaren van en vooruitlopen op verandering en volgorde van gebeurtenissen.

Tijd: Begrippen: langzaam, snel, etc.

Muziek: Zingen.

Benodigheden uit de leskist

Voorwerp 3: Een stationsklok.

Overige benodigheden

- Allerlei klokken en horloges.
- Zandlopers.
- Taartpuntenklok.
- Kalenders.
- Agenda's.

Vorbereiding

Bereid een activiteit voor waarin Tijd centraal staat..

Plaats allerlei klokken, horloges, zandlopers, et cetera in de verschillende hoeken.

Bijvoorbeeld: Eierwekker in de keuken.

Wekker in de slaapkamer.

Horloge bij de sieraden op de toilettafel.

Duur

Kringgesprek: maximaal 20 minuten

Activiteit 1 t/m 4: 15 – 30 minuten

Kringgesprek

Bespreek voorwerp 3, de stationsklok, met de leerlingen.

Vertel de leerlingen:

- wat het is.
- dat het voorwerp bij de conducteur hoort.
- hoe het voorwerp heet.
- wat je met het voorwerp kunt doen (vertellen en voordoen).

Kinderen laten verwoorden wat ze zien: Mogelijke vragen:

- Welke kleur heeft de stationklok?
- Waar is de stationsklok van gemaakt: hout, steen, stof, papier, et cetera.
- Welke vorm heeft de stationsklok: rond, vierkant, driehoekig, et cetera.

Kinderen laten verwoorden wat ze horen, voelen, ruiken et cetera:

- Hoe voelt de stationsklok aan: hard of zacht, glad of ruw, koud of warm, et cetera.
- Maakt de klok geluid of is hij stil?
- Waar ruikt de klok naar? Ruikt het lekker of vies?

Overige kenmerken van het voorwerp:

- Is de stationsklok oud of nieuw? Waar kan je dat aan zien?
- Is het voorwerp groot of klein (of groter of kleiner dan...)?
- Hoeveel (kenmerk zoals cijfers, wijzers) heeft de stationsklok?
- Vind je de klok mooi of lelijk?
- Zou je de klok willen hebben?
- Wat zou je ermee doen als de klok van jou was?

Activiteit 1

Op een teken een handeling beginnen en beëindigen.

Aangeven wanneer de treinen gaan rijden en stoppen.

Maak daarbij gebruik van: stopwatches, wekkers, keukenwekkers, zandlopers.

Gebruik de volgende formulering:

Als ik....., dan .....mag je gaan rijden/ moet je stoppen.

Activiteit 2

Ervaren en vergelijken van tijdsintervallen, bijvoorbeeld het verschil tussen dag en nacht.

De leerlingen ervaren het verschil tussen dag en nacht en licht en donker door het eerst heel donker te maken in het lokaal en de activiteiten daarop af te stemmen. 's Nachts gaat iedereen slapen en daarna het lokaal weer helemaal licht te maken. Overdag gaan we spelen.

Activiteit 3

Doel: Ervaren van en vooruitlopen op verandering en volgorde van gebeurtenissen.

U kunt met de kinderen een maaltijd (lunchpakket) samenstellen die ze mee kunnen nemen als ze op reis gaan met de trein. U kunt bijvoorbeeld met ze: pannenkoeken bakken; eieren koken terwijl u een kookwekker gebruikt en die inpakken voor onderweg.

Activiteit 4

Doel: Ervaren van en vooruitlopen op verandering en volgorde van gebeurtenissen.

U kunt met de leerlingen foto's over op reis gaan met de trein op volgorde leggen

Of u kunt met de leerlingen brieven schrijven en die posten.

Activiteit 5

Doel: Ervaren en beschrijven van verschillende snelheden.

Doe een estafette van treintjes in het speellokaal.

Gebruik de woorden snel, langzaam, sneller dan, langzamer dan, het snelst, het langzaamste, etc.

Luister of de kinderen deze woorden gebruiken en herhaal ze.

Maak ook gebruik van verschillende zandlopers met verschillende snelheden (deze zijn in de handel); maak zelf ook een zandloper van twee grote plastic flessen en scherp zand. Zorg dat het zand langzaam van de ene fles in de andere kan lopen door het gat in de dop niet al te groot te maken. Laat de kinderen in een van de hoeken met de zandloper spelen.

Activiteit 6

Doel: Muziek: Liedjes zingen:

Op een klein stationnetje

*Op een klein stationnetje
's morgens in de vroege,
Stonden zeven wagentjes
Netjes op een rij.
En het machinistje
Draaide aan het wieletje.
Hakke hakke puf puf
Weg zijn wij!*

De stoker en de machinist (alle coupletten)

*De stoker en de machinist,
die hebben de trein, die hebben de trein,
De stoker en de machinist,
die hebben de trein gemist.*

*Ze dronken samen op de stoep
Een kommetje hé, een kommetje hé,
Ze dronken samen op de stoep
Een kommetje hete soep.*

*Precies om zeven over elf
Daar reed me de trein, daar reed me de trein
Precies om zeven over elf
Daar reed me de trein vanzelf.*

*De mensen schreeuwden overluid:
We willen er gauw, we willen er gauw,
De mensen schreeuwden overluid:
We willen er gauw weer uit.*

*En als de trein niet stil gaat staan
Dan rijdt-ie vana, dan rijdt-ie vana,
En als de trein niet stil gaat staan
Dan rijdt-ie vanavond nog.*

Les 6 Voorwerpen van de leerlingen

Doel

De leerlingen kunnen vertellen waarom ze een voorwerp hebben meegebracht.

Benodigheden

Kringgesprek

- De door de leerlingen meegebrachte voorwerpen.
- Foto van de hoofdpersoon.

Activiteit 1

- Vellen stevig papier.
- Schrijfmateriaal als potloden, pennen, stiften en dergelijke.

De leerlingen nemen iets dat met het spoor of met treinen te maken heeft (treinkaartjes, verkleedkleden, trein, speelgoed)

Vorbereiding

U verzamelt alles wat met treinen te maken heeft en plaatst dat bij elkaar in een hoek van het lokaal of op een vertelafel. U labelt de voorwerpen: de trein; de locomotief; het station; het perron; de spoorbomen; het sein; de stationsklok; de reizigers; de conducteur; de machinist; de kaartjes – kniptang;

Duur

Kringgesprek: 15 minuten

Activiteiten: 15 tot 30 minuten

Kringgesprek

Het gesprek kan eveneens in kleinere groepjes uitgevoerd worden.

De kinderen vertellen welk voorwerp ze hebben meegebracht, waarom ze het mooi vinden, waar ze het bewaren, van wie ze het kregen, enzovoorts.

De kinderen kunnen dit vertellen aan de hoofdpersoon. Zijn/haar foto staat centraal zodat de leerlingen hun verhaal aan hem/haar kunnen richten.

Klassikaal

Besprek met de leerlingen wat een museum is. Kennen ze dat woord? Wat betekent het?

Vertel de leerlingen dat een museum een verzameling van mooie of belangrijke voorwerpen is. In het museum worden deze voorwerpen tentoongesteld zodat iedereen ze kan komen bekijken.

Wie is wel eens in een museum geweest? Welk museum was dat? Wat heb je daar gezien?

De leerlingen gaan hun eigen museum maken. De voorwerpen in het museum zijn de voorwerpen die ze hebben meegebracht van huis. Bij de voorwerpen maken ze informatiebordjes zodat de mensen die in het museum komen kijken, weten van wie en wat de voorwerpen zijn.

Activiteit 1 Bordjes maken

Individueel

Bij de voorwerpen die de kinderen zelf meegebracht hebben maken ze bordjes voor in het museum (zie kringgesprek). Op het bordje komt hun naam te staan, de naam van het voorwerp en dergelijke.

Groepen 1 en 2 kunnen slechts hun naam schrijven (of overtrekken) en de woorden stempelen en maken een tekening die duidelijk maakt waar het voorwerp bijhoort.

Groepen 3 en 4 kunnen een kort verhaaltje schrijven over het voorwerp. Eventueel kunnen enkele vragen op het papier staan om de leerlingen te helpen. Vragen kunnen zijn: van wie is het, wat is het, waar is het van gemaakt, wat vind ik er mooi aan, enzovoorts.

Vervolgens wordt in de klas, op de gang of in een centrale ruimte een museum ingericht.

Activiteit 1: Sieraden, tafelversiering maken

De leerlingen maken sieraden en tafelversiering van papier of papier-maché (of andere geschikte materialen), die passen bij het thema.

Activiteit 2: Bordjes maken voor de tentoonstelling (individueel)

Bij de sieraden en tafelversiering maken de leerlingen bordjes voor in de tentoonstelling (zie kringgesprek). Op het bordje komt hun naam te staan, de naam van het voorwerp en dergelijke.

Groepen 1 en 2 kunnen slechts hun naam schrijven (of overtrekken) en maken een tekening die duidelijk maakt wat ze met het voorwerp kunnen doen.

Groepen 3 en 4 kunnen een kort verhaaltje schrijven over het voorwerp. Eventueel kunnen enkele vragen op het papier staan om de leerlingen te helpen. Vragen kunnen zijn: van wie is het, wat is het, waar is het van gemaakt, wat vind ik er mooi aan, enzovoort.

Activiteit 3: Tentoonstelling inrichten

In de feestzaal wordt een tentoonstelling ingericht.

Activiteit 4: De feestzaal versieren en de tafels dekken

De leerlingen gaan de vaandels, schilden en vlaggen ophangen in de feestzaal en reserveren voor de tronen van Derck en Fiecke een mooie plaats. Indien mogelijk wordt er een rode loper uitgelegd.

Tafels worden gedekt en versierd; de gouden drinkbekers en de versierde bekers van de leerlingen krijgen een prominente plaats.

Activiteit 5: Het feest voorbereiden

De generale repetitie van het liedje en het dansje.

Vorbereiden van allerlei optredens van acrobaten, kunsten- en grappenmakers, verhalenvertellers, muzikanten en bedienden. Ieder groepje bereidt iets anders voor.

Les 8: kunstzinnige les: dans

We gaan het rijden van trein uitbeelden.

Opdracht 1:

Maak een rij.

De leerlingen geven een blokje door, dit om te leren dat ze een eenheid zijn.

De volgende golf door de rij is na elkaar in de handen klappen.

Daarna maken ze achter elkaar een buiging.

Achter elkaar aan steekt elke leerling zijn linker hand omhoog, achter elkaar draaien zij zich om etc. elke beweging moet als een golf door de rij gaan.

Opdracht 2:

Ieder kind krijgt zijn eigen beweging. Deze beweging is een onderdeel van de trein, het draaien van de wielen, het glijden door het landschap, het open en dicht gaan van de deuren, of iets anders dat met de bewegingen van of in de trein te maken heeft.

Dat kan het kind zelf verzinnen of de docent om het makkelijker te maken.

Voorbeelden van bewegingen: knieën buigen, arm omhoog. Arm opzij, andere erbij etc.

Elk kind in de rij doet andere bewegingen. Etc.

Laat twee kinderen samen elk hun eigen beweging maken.

Opdracht 3:

Elk kind maakt een geluid bij zijn eigen beweging.

Opdracht 4:

Vier kinderen samen hebben vier bewegingen en een geluid. Laat de leerlingen elkaars bewegingen doen. Plak de vier bewegingen achter elkaar en doe alle vier samen tegelijk dezelfde vier bewegingen. Dit vraag wel enige oefening en herhaling. Met behulp van het bijpassende geluid weten de kinderen welke beweging er nu gaat komen.

Opdracht 5:

De hele klas maakt tegelijk twee dezelfde bewegingen achter elkaar. Met bij de eerste beweging een geluid.

De hele klas maakt drie dezelfde bewegingen achter elkaar (andere bewegingen dan bij twee bewegingen. Met bij de eerste beweging een geluid.

De hele klas maakt vier dezelfde bewegingen achter elkaar. (andere dan bij twee en drie bewegingen) Met bij de eerste beweging een geluid.

Beweeg 2 x 2 dan 3 x 3 en dan 4 x 4.

Voel dat 2 heel anders is dan 3 etc.

Opdracht 6:

Maak een bewegingsstuk met 4 x 2 en dan 1 x 3, 4 x 2 en dan 2 x 3, 4 x 2 en dan 3 x 3 etc.

Opdracht 7:

Doe hetzelfde nog een keer en dan ook tempoverschillen erin.

Opdracht 8:

Maak twee rijen leerlingen tegenover elkaar. Zij doen elkaars beweging na in spiegelbeeld. Lukt het dan andersom. Bij een drukke klas of veel kinderen

Laat de leerlingen vertellen welk onderdeel van de trein zij uitbeelden.

Werk nu ook in de ruimte. Bewegingen voor, achter en opzij. De leerlingen volgen de bewegingen van de docent.

Probeer ook hierin te versnellen en weer langzamer te worden.

Opdracht 9:

Maak een bewegingsstuk met 4x2 en 4x3 steeds herhalend met versnellingen en vertragingen en presenteer dit op de eindpresentatie.

Les 9: presentatie en afsluiting

Het project wordt afgesloten met een presentatie. Dit kan op verschillende manieren vorm gegeven worden:

- met alle groepen die aan het project hebben gewerkt tezamen. Bijvoorbeeld in een centrale ruimte op school. Alle groepen presenteren hetgeen zij gedurende het project hebben gedaan en/of gemaakt.
- met alle groepen van één bouw tezamen. In een centrale ruimte of één van de lokalen presenteren de groepen hetgeen zij hebben gedaan en gemaakt.
- iedere groep afzonderlijk. In het eigen lokaal presenteren de leerlingen aan elkaar wat zij gedaan en gemaakt hebben.

Wat kan de onderbouw presenteren?

- Gedurende les 6 heeft de onderbouw een eigen museum gemaakt. Dit museum kan opengesteld worden voor het publiek. De leerlingen kunnen verschillende taken uitvoeren zoals; kaartjes verkopen, rondleidingen geven, objecten bewaken, foldertjes uitdelen etc.
- Maak een tentoonstelling met alles wat de leerlingen gedurende het project gemaakt hebben.
- De leerlingen zingen een lied dat ze gedurende het project hebben ingestudeerd.
- Maak een boekje/schoolkrant waarin u de leerlingen laat vertellen over het project. Het boekje kan worden aangevuld met foto's, het werk van leerlingen en dergelijke.

Projectvarianten

Aalten

Ridder Derck van Lintelo is de hoofdpersoon. Derck leefde rond 1400 en woonde op het Walfort bij Bredevoort. Hoe word je ridder en wat doe je als ridder eigenlijk? En hoe kwam Derck in het klooster terecht?

contact: Educatieve commissie 'De Geschiedeniskoffer' - Cees Ruitenbeek
c.ruitenbeek@planet.nl

Dinxperlo

In de onderbouw vertellen we over de grens. Wat is het, waar loopt deze? In de midden- en bovenbouw staan de neven Maurits Prins en Maurits Prins centraal: de joodse eigenaren van de Deventer Tapijtfabriek. Wat is er met hen gebeurd?

contact: Grenslandmuseum - Hildegard Schouwenburg
info@grenslandmuseum.nl

Borculo

Herman Schepers is de laatste persoon die is geboren op de boerderij De Lebbenbrugge. Hoe zag het leven op de boerderij er rond 1900 uit? En wat heeft de in de Achterhoek zo bekende meester Heuvel voor de boerderij betekend?

contact: Boerderijmuseum De Lebbenbrugge - Henk Witvoet
info@lebbenbrugge.nl

Eibergen

Jappe de Berkelschipper voer met zijn zomp tussen Vreden en Zutphen. Hij vertelt over het belang van de rivier de Berkel voor de Achterhoek en speciaal voor het dorp Eibergen.

contact: Bibliotheek Eibergen - Sylvia Franck
Sylvia.Franck@oostachterhoek.nl

Ruurlo

Joost van Heeckeren leefde van 1546 tot 1619 en woonde op kasteel Ruurlo. Hoe ziet de stamboom van Joost eruit? Wat merkten de mensen in Ruurlo van de 80-jarige oorlog?

Informatie over Joost is te vinden op de website: www.joostvanheeckeren.weebly.com

contact: basisschool Rehoboth - Antoinet Goorhorst
juf.antoinet@rehobothruurlo.nl
Historische vereniging 'Old Reurle' - Arjen Gijssel
a.k.gijssel@zonnet.nl

Zelhem

Rond het jaar 800 stond er op de Vinkenkamp in Zelhem een boerderij. Hoe leefden de mensen hier? Ludger, de evangelieprediker, deed Zelhem in deze periode aan. Wie was hij en wat kwam hij in Zelhem doen?

contact: Museum Smedekinck - Gerry Olthof of Gerda Wassink
gerhar@kpnplanet.nl
hanengerda@arboris.nl

Doetinchem

Vandaag rijden er Syntus treinen en bussen door de Achterhoek. Stoker Jan en machinist Cor vertellen hoe het openbaar vervoer vroeger was in de Achterhoek.

contact: Openbaar Vervoer Museum - Kees Ooijevaar
ooijevaar@home.nl

Didam

De schutterij staat centraal in Didam. Wat zijn schutterijen? Hoe word je schutterskoning en wat doet de bieleman? Wat is een schuttersstuk en kan je er zelf een maken?

contact: Schuttersmuseum - Helga van Dijk
info@liemersmuseum.nl

's Heerenberg

De droom van meneer van Heek is het thema in 's Heerenberg. Hij had een bijzondere verzameling Middeleeuwse kunstvoorwerpen. Heb jij een verzameling?

contact: Kasteel Huis Bergh - Diane Visser
diane.visser@huisbergh.nl

Groenlo

In 1627 belegerde de prins van Oranje Groenlo. Het spannende verhaal van Bregje, Harmen en Lodevicus de marskramer laten die belegering weer tot leven komen. Het boek van Arend van Dam, 'Onder vuur', neemt de kinderen mee terug in de tijd.

contact: Stadsmuseum Groenlo - Willy Lansink
w.lansink@chello.nl

Lichtenvoorde

De naam van Lichtenvoorde is verbonden met de leer- en schoenenindustrie. Waarom heet de leerfabriek 'de stinkfabriek'? Hoe maak je leer en hoe worden daar schoenen van gemaakt? De leerlingen maken een tentoonstelling met hun eigen gepimpte schoenen.

contact: Bibliotheek Lichtenvoorde - Annita Oonk
annita.oonk@oostachterhoek.nl

Ulft

Lang geleden stond er een kasteel in Ulft. Maria van Nassau, de zus van Willem van Oranje, was een bewoonster van het kasteel. Wie was zij en waarom staat het kasteel er niet meer?

contact: Historische vereniging Gendringen - Gerrie van Hasselt
g.van.hasselt@hetnet.nl

Varsseveld

Voor de onderbouw staat de familie Hofs centraal. Zij gaf haar naam aan de museumboerderij 'De Hofshuus'. Hoe zag het leven op de boerderij er rond 1900 uit? In de bovenbouw staat de familie van Pallandt centraal. Wie waren zij en wat deden deze deftige mensen in Varsseveld?

contact: De Hofshuus - Ad Arentsen
ad-ar@wxs.nl

Winterswijk I

Dit verhaal gaat over de textielindustrie. Gerrit Jan Willink was de oprichter van de Tricot. Welke fabrieken waren er in Winterswijk en wat werd er gemaakt? Wat is er van de fabrieken overgebleven? Hoe is het straatbeeld van Winterswijk in de loop van de 20e eeuw veranderd?

contact: Museum Freriks - Paul Puntman
info@freriks.nl

Winterswijk II

De schilder Piet Mondriaan is wereldberoemd. Hij woonde in Amsterdam, Parijs en New York. In zijn jeugd woonde Piet in Winterswijk. Hoe zag Winterswijk er uit in zijn jeugd en wat maakte hij voor schilderijen?

contact: Museum Freriks - Paul Puntman
info@freriks.nl

Staring

Het laatste verhaal van... vertelt over de Achterhoekse dichter Staring. Dit project is op meerdere plekken in de Achterhoek inzetbaar.

Kerdoelen

Behalve aan de kerndoelen 51, 52 en 56 wordt er aan de volgende kerndoelen gewerkt:

Nederlands

- Kerdoel 1: De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.
- Kerdoel 4: De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.
- Kerdoel 8: De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel en eventueel beeldende elementen en kleur.

Rekenen/wiskunde

- Kerdoel 32: De leerlingen leren eenvoudige meetkundige problemen op te lossen.
- Kerdoel 33: De leerlingen leren meten en leren te rekenen met eenheden en maten, zoals bij tijd, geld, lengte, omtrek, oppervlakte, inhoud, gewicht, snelheid en temperatuur.

Oriëntatie op jezelf en de wereld, domein natuur en techniek

- Kerdoel 44: De leerlingen leren bij producten uit hun eigen omgeving relaties te leggen tussen de werking, de vorm en het materiaalgebruik.

Kunstzinnige oriëntatie

- Kerdoel 54: De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

De tien tijdvakken van de Rooy¹

Volgens de commissie de Rooy moet het ontwikkelen van historisch besef centraal komen te staan in het geschiedenisonderwijs. Daarbij gaat het om een combinatie van kennis, inzicht en toepasbaarheid. Om dit te vergemakkelijken wordt de geschiedenis ingedeeld in tien tijdvakken. Van de basisschool tot de eindexamens in het voortgezet onderwijs komt er een samenhangend en doorlopend programma voor het geschiedenisonderwijs.

De commissie stelt voor in het nieuwe geschiedenisonderwijs het ontwikkelen van historisch besef centraal te stellen. Bij historisch besef gaat het niet om uitsluitend feitenkennis, maar staat de combinatie van kennis, inzicht en toepasbaarheid centraal. Chronologisch besef is hiervoor een voorwaarde. Om het historisch besef te bevorderen komt er voor alle onderwijsvormen een gemeenschappelijk kader dat de leerlingen kunnen gebruiken om personen, gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen historisch te plaatsen. Daarom stelt de commissie voor het geschiedenisonderwijs in te delen in tien overzichtelijke tijdvakken.

De tien tijdvakken worden in elke onderwijsvorm opnieuw aangeboden en telkens meer verdiept en uitgewerkt. De herhaling moet ervoor zorgen dat het chronologisch besef beter beklijft. Leerlingen moeten beschikken over kennis van de tijdvakken, die daarmee een oriënterende functie hebben. Met deze kennis leren zij ontwikkelingen in het juiste historisch perspectief te plaatsen.

De namen van de tijdvakken geven telkens twee kenmerkende aspecten van het tijdvak weer:

Tijd van	Periode	Jaartal
Jagers en Boeren	prehistorie	tot 3000 v. Chr.
Grieken en Romeinen	oudheid	3000 v. Chr. tot 500 n. Chr.
Monniken en Ridders	vroege middeleeuwen	500 tot 1000
Steden en Staten	hoge en late middeleeuwen	1000 tot 1500
Ontdekkers en Hervormers	renaissance/reformatie	1500 tot 1600
Regenten en Vorsten	Gouden Eeuw	1600 tot 1700
Pruiken en Revoluties	verlichting	1700 tot 1800
Burgers en Stoommachines	industrialisatie	1800 tot 1900
De wereldoorlogen	eerste helft twintigste eeuw	1900 tot 1950
Televisie en Computer	tweede helft twintigste eeuw	1950 tot heden

¹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

Leerstijlen van Kolb

Iedereen heeft een persoonlijke leerstijl, dat wil zeggen: een manier van omgaan met leerstof en leeractiviteiten. Er zijn verschillende modellen om leerstijlen in kaart te brengen. Het model van Kolb maakt onderscheid tussen vier fasen van het leerproces:

- Concreet ervaren ('sensing/feeling')
- Waarnemen en overdenken ('watching')
- Analyseren en abstract denken ('thinking')
- Actief experimenteren ('doing')

Kolb stelt dat mensen een voorkeursstijl hebben, waarmee ze het liefst beginnen en waaraan ze de meeste tijd besteden. Maar het is belangrijk alle fasen van het leerproces te doorlopen, omdat ze essentieel zijn voor effectief leren. Kolb pleit er daarom voor dat je extra aandacht besteedt aan de leeractiviteiten waarin je je minder goed thuis voelt.

Deze vier fasen volgen logisch op elkaar: als je iets meemaakt (ervaring) is het belangrijk daarna je ervaringen te overdenken (reflectie) en te veralgemeniseren (begripsvorming). Je kan dan een aanpak bedenken waarmee je een overeenkomstige gebeurtenis tegemoet kan treden (experimenteren). Als je die nieuwe aanpak, dat geleerde gedrag, daadwerkelijk gebruikt doe je weer nieuwe ervaringen op (concrete ervaring) waarover je weer kan nadenken (reflectie), zodat je nieuwe inzichten krijgt (begripsvorming). De vier fasen herhalen zich volgens Kolb voortdurend in deze volgorde.

Het leerproces kan voorgesteld worden als een cyclisch proces van vier fasen die idealiter altijd in dezelfde volgorde (maar niet altijd vanuit hetzelfde beginpunt) worden doorlopen. Mensen hebben echter voorkeuren voor bepaalde fasen uit die cyclus: ze beginnen bij voorkeur in één bepaalde fase of besteden er de meeste tijd aan. Een mathematicus bijvoorbeeld zal veel tijd besteden aan abstracte begripsvorming, terwijl een bedrijfsleider zich eerder zal richten op het in de praktijk toetsen van ideeën.

Leerstijl	Kernwoorden	Leert het beste van...
Doener Accomoderen	Wat is er nieuw? Ik ben in voor alles in.	directe ervaring, dingen doen nieuwe ervaringen, het oplossen van problemen in het diepe gegooid worden met een uitdagende taak
Bezinner Divergeren	Ik wil hier graag even over nadenken	activiteiten waar ze de tijd krijgen en gestimuleerd worden (achteraf) na te denken over acties als de mogelijkheid wordt geboden eerst na te denken en dan pas te doen beslissingen nemen zonder limieten en tijdsduur
Denker Assimileren	Hoe is dat met elkaar gerelateerd?	gestructureerde situaties met duidelijke doelstellingen (congressen, colleges, boeken) als ze de tijd krijgen om relaties te kunnen leggen met kennis die ze al hebben situaties waar ze intellectueel uitgedaagd worden de kans krijgen vragen te stellen en de basismethodologie, logica etc. te achterhalen theoretische concepten, modellen en systemen
Beslisser Convergeren	Hoe kan ik dit toepassen in de praktijk?	activiteiten waar: een duidelijk verband is tussen leren en werken ze zich kunnen richten op praktische zaken ze technieken worden getoond met duidelijke praktische voorbeelden ze de kans krijgen dingen uit te proberen en te oefenen onder begeleiding van een expert

Achtergrondinformatie over het thema en de hoofdpersonen

Cor Ooijevaar verzamelde alles wat met openbaar vervoer te maken heeft. Nu is zijn verzameling het Openbaar Vervoer Museum geworden. Het museum is in 1988 officieel geopend in Den Haag, in 1990 heropend in Borculo en staat nu in Doetinchem. Doetinchem wordt nog steeds gezien wordt als knooppunt van vervoer- en transportwegen binnen de Achterhoek en een deel van Gelderland.

